

Södra Theatern

1846–1848

Åke Abrahamsson

Med det kungliga teatermonopolets upphörande 1842 startade en rad privatteatrar i Stockholm. Först var som sig bör – om vi undantar Torslows föreställningar i Kirsteinska huset vid Klara strandgata – Nya (senare Mindre)Theatern vid Lilla Trädgårdsgatan under ledning av Anders Lindeberg. Den man som i sin ettriga kamp mot det ”sceniska enväldet” 1834 dömts till döden för högmålsbrott och suttit inspärrad i Söders stadshäkte, tills Karl Johan fann för gott att utfärda allmän amnesti.¹ Det var också där, i Södra stadshuset, som stadsdelen passande nog fick sitt första, om än kortlivade Thalias tempel. Namnet, som överlevt till våra dagar, var Södra Theatern. Och mannen bakom det hela hette Carl Albert Wallman, Söders blivande ”fröjd pappa”.²

Sällskaps Theatern

Nöjesbanan inleddes på Norrmalm, där Wallman nyåret 1846 började anordna maskeradbaler och danssoiréer i det före detta D’Unkerska huset vid Mäster Samuels gränd 41, kanske främst av praktiska skäl eftersom han där hade sin bostad. Festväningen i trappa upp fick även tjänstgöra som teaterlokal. Den 5 april gav här Sällskaps Theatern sin första och enda föreställning med Kotzebues *Aftonstunden*, Picards *Den gamle skådespelaren* samt Blanches *En röfvares sista stund*. Om publiken svek eller inte vet vi inte, bara att Wallman framledes satsade på dansnöjen och under sommarmånaderna arrangerade lustfärder runt Mälaren med ångfartygen Yngve Frej, Uppsala och

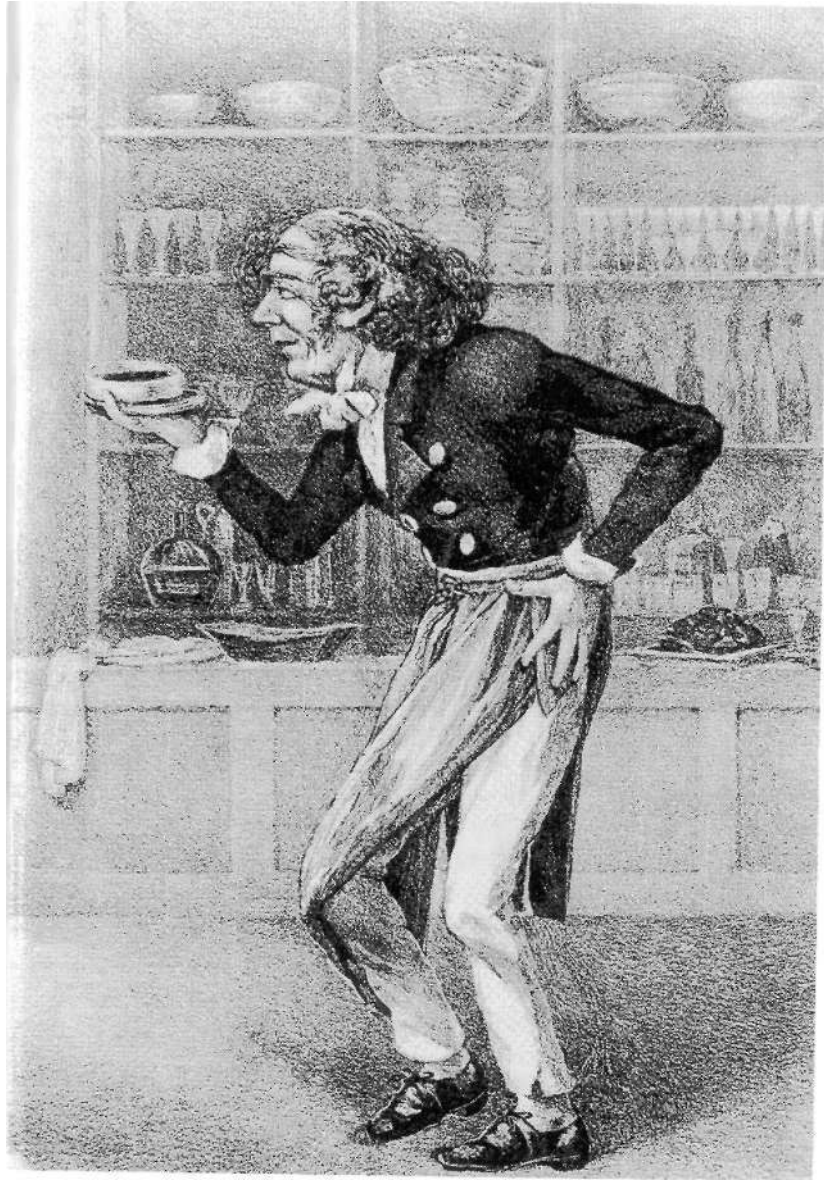
L’Aigle. Ombord bjöds på ”fullstämmig harmonimusik” och vid strandhuggen serverades picknicks, under augustikvällarna illuminerade med bengaliska eldar och fyrverkerier.³

Stadshussalongen

Under hösten började Wallman så leta efter ytterligare en festlokal och kastade då ögonen på den nedgångna Stadshussalongen som dessförinnan varit småbarnsskola, katolsk kyrka och frimurarsal. Hyreskontrakt gjordes upp och den 27 december 1846, på tredjedag jul, utannonserades en stor ”Vinter-Tivoli-Fest” med dans till den tyske musikdirektören Schnötzingers orkester. Söndagen den 4 januari 1847 höll den än populärare Franz Weller i taktpinnen, i en salong dekorerad med träd, blommor och nymodiga gaslampor och där publiken mellan danserna kunde mumsa på frukt, glace och konfektyrer tillsammans med ett glas punsch eller portvin.

Under de följande danssoiréerna förekom även pausunderhållning, med en Herr Sten från Norge som utförde ”svåra balanceringar på ståltrådslina”.⁴ Samtidigt meddelade *Söndags Bladet* (28/2 1847), att Wallman i Stadshussalongen höll på att timra upp sin egen teater. Om det fortsatte så här, skrev tidningen, skulle han snart ta över hela Södra stadshuset.

En teaterscen, tillika musikestrad, byggdes upp mot norra flygelns gavel och utefter salens långsidor uppfördes loger, vilka under danskvällarna snabbt kunde förvandlas till intima alkover. Omvänt, var det

*Kvinnotjusaren Jean Höggvist i rollen som
Propp i lustspelet "Positivhataren".
Litografi av Ferdinand Tollin, 1843. SSM.*

lätt att göra om dansgolvet till parkett och parterre för sittande respektive stående teaterbesökare. Med viss stolthet annonserades också att ett nytt toaletterum för damer fanns att tillgå. Biljetter å 32, 24 och 16 Skilling Banko såldes vid entrén, 1 trappa upp från ingången Götgatan, eller kunde köpas i förväg på Källaren mitt emot, i Brunnsboden i anslutning till Stadshusets norra flygel och hos Wallmans specielle godsaksleverantör, konditor Ohlsson på Beridarebangatan.⁵

Premiär - ridå

Söndagen den 11 april 1847 öppnade så Södra Theatern sina portar. Premiärprogrammet bestod av *De förtrogne*, en komedi i två akter av A. Müllner, med Jean Höggvist i rollen som von Saar. Därefter följde en farce av Cosmar, *Mannen på väggen*, samt två spanska nationaldanser: *La Gitane* och *Fandango*. Den av damerna uppburne, smått avsigkomne Höggvist återkom veckan därpå som Sgonarelle i Molières *Läkaren mot sin vilja*.

I *Söndags Bladet* (25/4 1847) rapporterades om succé och överfullt hus, om hur folk höll på att bli ihjälklämda - något som borde föranleda assurancesbolagen att höja besökarnas försäkringspremier. Framgångarna fortsatte med Hr von Nandelstedt om Spürling - han med den 1838 aktuella repliken: "arrestera, arrestera" - i *Pasquillet* av von Maltitz, och Höggvist i *Blanches Magister Bläckstadius eller Giftermålsannonsen*. Säsongen avslutades söndagen den 30 maj med *Stadstjenare och Poet*, en jovial monolog-vaudeville.⁶

Efter en ny, lite längre lustfärdssommar hölls den 31 oktober höstpremiär med Mélesville och Gabriels *Supplikanterna*, *Musikkännarna* samt *Den husville poeten*. Andra uppsättningar följde: Kotzebues *De begge tankspridda* samt Lebrüns *Röfvarhöfdingen* eller *Jag bedrar mig aldrig*. Likaså Scribe och Delavignes *Nya öfversten*, Varin och Desverges *Tre hustrurs man och dock ungar* samt Heibergs *Emelies hjertklappning*.

Som extranummer uppfördes Bellmans-scener, däribland *Fredmans epistel nr 57*.

Under december gavs *Villervallan* av Kotzebue, vartill den lovande unga Louise Michal sjöng en aria ur operan *Titus* av Mozart.⁷

Året 1848 inleddes med ett svenskt original: *Riddarkandidaten eller Ordensbandet köpes ej så lätt* samt Blanches sånglustspel *Rika morbror*. Efter några söndagars dansnöjen och hornmusikskonserter där programmet tillkännagavs av en särskild "musiktelegraf", presenterades den 30 januari en "Dramatisk och Dansant Soirée" med bl a Heibergs vaudeville *Ja!* ackompanjerad av spanska och engelska nationaldanser. Den 6 februari spelades ännu en Kotzebuepjäs: *Egendomen vid landsvägen* tillsammans med tidigare dragplåster. "Man ha rasande roligt på stadshuset", skrev *Söndags Bladet* (13/2 1848), och liknade Wallman och hans personal vid Gud fader och paradiset's änglar.

"Bellmaniansk Soirée"

Den 20 februari var det "Bellmaniansk Soirée" – endast för herrar. Parallellt fortsatte han med sina uppslupna dansnöjen i det före detta D'Unkerska huset.⁸

Maskeradbaler anordnades dessutom i Stadshus-salongen, varpå teaterdirektör Wallman den 5 mars slog på stort med *Den sällsamma sjukdomen* av Kotzebue där Råfs roll spelades av stjärnan Jean Höggqvist, *Silverbröllopet* av Blanche plus en scen ur Fredmans sånger nr 16 – om Mollberg och Camilla. Till söndagen den 19 mars utannonserades så reper-toarpjäser av Molière och Blanche, det som skulle bli

Södra Theaterns sista livstecken.⁹ Sedan kvällen innan befann sig staden då i uppror. Militären svarade med sablar och gevärskulor och när det hela var över hade 17 människor fått sätta livet till.¹⁰ Huruvida det var marsdagarna 1848 som satte stopp för Wallmans teaterprojekt går inte att säga. Kanske den hetlevrade slarvern Höggqvist föredrog gatuscenen och aldrig dök upp?¹¹

Någonting måste dock ha hänt, ty i fortsättningen arrangerade Wallman sina tillställningar endast på Mäster Samuels gränd 41. För varje sommar utökade han sin uppskattade lustfärdsverksamhet. Söndag efter söndag tuffade ångfartygen *Wikingen*, *Raketen* och *Westmanland* med glada turister till Norsborg, Skärholm och Drottningholm.

År 1850 köpte han så Mosebacke värdshus och trädgård. Snabbt lät han där uppföra dyrbara anläggningar med en täckt sommar-teater, en stor öppen dans-spiljong och en musikläktare, ett tivoli med skjutbana, karusell och hjulgunga samt ett schweizeri med veranda. Två år senare revs det gamla värdshuset för en ny teaterbyggnad, ritad av J F Åbom.

Nyinvigning

Nya Theatern eller kort och gott Södra Theatern öppnades den 30 november 1853. Natten mellan den 26 och den 27 augusti 1857 utbröt dock en brand som jämnade teatern och stora delar av Mosebacke-området med marken. Men den oförtröttlige Wallman lät sig inte hejdas. Den 1 december 1859 stod ett nytt och ståtligare Thalias tempel på plats – den allttjämt levande och livfulla Södra teatern.¹²